

Képregény-
Legendák

FRANK MILLER: HARD BOILED // OROSDY DÁNIEL

ROBOTOK A TELJES IDEGÖSSZEOMLÁS SZÉLÉN

FRANK MILLER VILÁGÁBAN NEMCSAK A SZUPERHŐSÖK, A MESTERSÉGES TEREMTMÉNYEK IS FÁJÓAN EMBERIEK.

ANégyes Egység (...) már megint túlzásba esett!” – nem az első, de az első fontosabb közlés ez Frank Miller (ezúttal „csak” író) és Geof Darrow (rajzoló) képregényében, a kultikus *Hard Boiled*-ban (1990-1992). Az Eisner-díjas, háromrészes mű a címében ugyan egyértelműen a bűnügyi (noir stb.) hagyományokra utal, tartalmát tekintve viszont legalább ennyire lényeges – ha nem lényegesebb – a tudományos fantasztikum (közelebbről a cyberpunk és a disztópia),

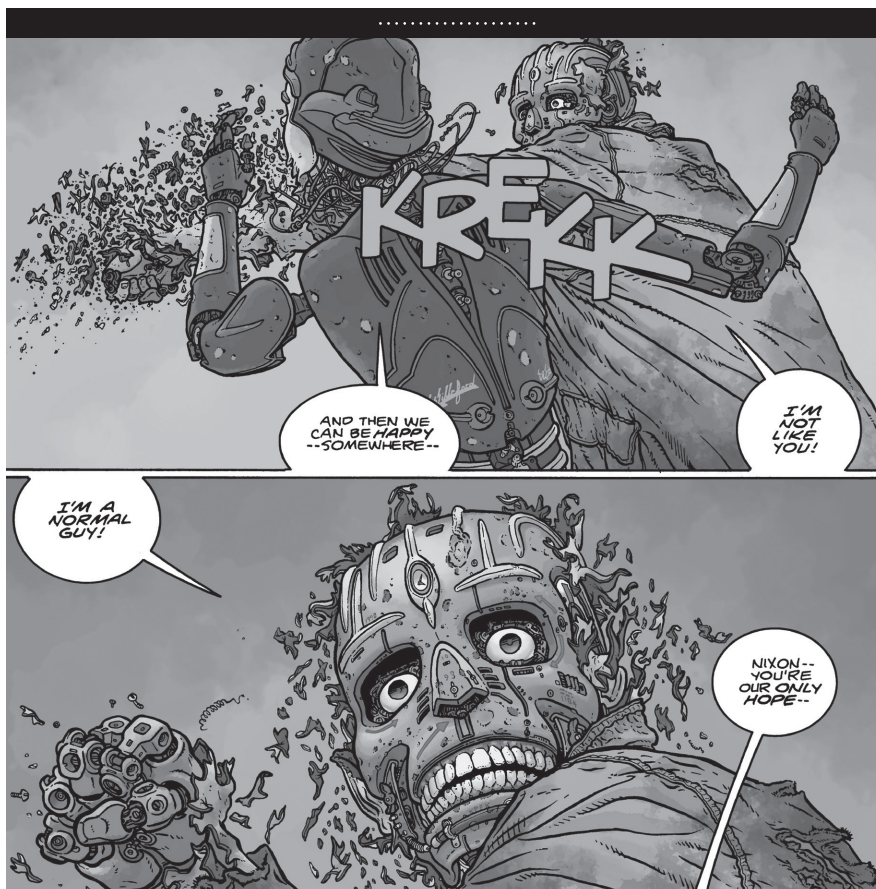
valamint a satíra jelenléte, és tulajdonképpen még ezeknél is hangsúlyosabb összetevő (valamennyi [al]műfajban) az, amit a Norman nevű szereplő a fenti idézetben a Négyes Egység kapcsán mond: a *túlzás*.

A tudatos, kompromisszumot alig-alig ismerő, túszokat a szó szoros értelmében sem ejtő Túlzás, amit elsősorban Darrow részletgazdag képei sugároznak, de nem marad le tőle jelentősen Miller története sem. A két alkotó eszeve-

„Az emberekkel csak gond van”
(Frank Miller:
Hard Boiled)

szett tempót diktál, így az olvasónak első alkalommal jó eséllyel csak arra nyílik lehetősége, hogy pár nehezebben figyelmen kívül hagyható vizuális fricska mellett a történet lényegét felfogja, és már állhat is vissza a startmezőre, hogy centiről centire végigbogarássza a zsúfolt rajzokat, melyeken ismert termékek nevét kifigurázó szóviccek ugyanúgy előfordulnak, mint kulturális utalások, szürreálisan egymásra aggatott tárgyak, vagy éppen nehezen dekódolható „mellékes” – a fő történetszálhoz közvetlenül egyáltalán nem kapcsolódó – események. Akárcsak egy paródia a Zucker-Abrahams-Zucker hármas műhelyéből (*Airplane!*, *Csupasz pisztoly*-filmek): az ötletek burjánzását semmi sem akaszthatja meg, minden apró lehetőséget (felületet) ki kell használni a viccelődésre/meghökkenítésre/polgárpukkasztásra.

Ha pedig pusztán azt a bizonyos fő történetszálát vizsgáljuk, a *Hard Boiled* még a kilencvenes évek legelején sem tűnhetett különösebben eredetinek. Ahogy cselekmény szintjén Miller egyik főműve, a jóval híresebb *Sin City* sem találta fel a spanyolviaszt, „mindössze” összegyűjtötte és csúcsra járatta a (tágabb értelemben vett) noir toposzait, a Darrow-val közös alkotás sztorija sem nevezhető sokkal többnek a *Szárnyas fejtáncos* (1982), a *Terminátor* (1984) és a *Robotzsaru* (1987) elemeivel folytatott ügyes (és gátlástalan) zsonglörködésnél – de az ördög ezúttal is a részletekben rejlik. Miller ugyanis pályájának ebben a szakaszában (a nyolcvanas évek elejétől bő egy évtizeden át, tehát amikor még izgatták a közismert superhősök és már a saját, letisztult noir-birodalma felé kacsintgatott) kifejezetten gyakran fordult a science-fiction, azon belül is a kiborgok-robotok világa felé, és merült el

olyan kérdésekben is, amiket a jeles – filmes, irodalmi, képregényes stb. – elődök éppen csak pedzegettek vagy feldobtak.

A ROBOTOK ÉS FRANK

A legfontosabb mű ebben a körben egyértelműen első nagyobb saját projektje, a *Ronin* (1983-84), ami legalább annyira előzménye a *Sin City*nek, mint a *Hard Boiled*nak, ám előbbinek inkább vizualitásában, míg utóbbinak a narratíva szempontjából. A *Ronin* nem túl távoli jövőjében a társadalom alig vagy egyáltalán nem létezik; az óriásvállalatoknak dolgozó kiváltságosok élesen elkülönülnek a nagy többségtől, melynek tagjai egymással harcolva, erőszak és szemét között élnek (sőt, egy részük már a talajszint alatt, kannibálként); a fejlődést a mesterséges értelem és a robottechnika képviseli, ám az emberi fajra nézve ezek még jelenthetnek akár halálos tévutat is. Nagyjából ugyanez a világ jelenik meg a *Robotzsaru-univerzumban* játszódó Miller-művekben is, persze alkalmazkodva mindahhoz, amit Edward Neumeier és Michael Miner írók Paul Verhoeven rendezővel az első részben megalkottak – és ami tulajdonképpen lehetne Miller munkája is, így aztán közreműködése a folytatásokban szinte magától értetődő (hogy ő személy szerint végül hogyan élte meg ezeket az első találkozásokat Hollywooddal, már más kérdés).

A *Robotzsaru* második (1990) és harmadik (1993) részéhez – társzerzőkkel – írt forgatókönyvei, az ezek eredeti változatából utóbb ké-

szült képregények, valamint a *RoboCop Versus The Terminator (Robotzsaru a Terminát ellen)*, 1992; a rajzokért Walt Simonson felelt) mini-sorozata tehát ugyanazt variálják, ami már a *Ronin*ban és a *Hard Boiled*ban is jelen volt, legfeljebb a hangsúlyok kerültek máshová. A *Robotzsaru* világában az óriásvállalatok már átvették a közintézmények üzemeltetését, amit természetesen a piac logikája szerint akarnak megoldani; az erőszak és a gazdasági válság elharapózik, a rendőrség képtelen kezelni a helyzetet; „az emberekkel csak gond van”, a többség vagy áldozat, vagy elkövető, a megoldást tehát a technika fejlődésének kell szolgáltatnia; a média (elsősorban a tévé) pedig kaján keselyűként köröz a szinte biztos halálra ítélt közösség fölött. Mintha csak Verhoeven tudatosan próbálta volna bemutatni a köztes állapotot a *Ronin* és a *Hard Boiled* között – bár ami azt illeti, amellet sem lenne nehéz érvelni, hogy éppen a holland rendezőre és munkatársaira hatott erőteljesen Miller híres Batman-története, *A sötét lovag visszatér* (1986).

Izgalmas az is, hogy a *Robotzsaru 2.* többek között azt is bemutatja, miért nem válhatott az első részben sikeres *termékként* (is) megjelenő kiborg végül egy sorozat prototípusává: Alex Murphy erős jelleme és ír katolikus gyökerei kulcsfontosságúak voltak a vállalati kísérletben, ezek hiányában a projekt kudarcra van ítélve (a robotzsaru-jelöltek egész

egyszerűen öngyilkosok lesznek, amikor szembesülnek az új testükkel). Ez az ötlet minden jel szerint Millertől származik, aki maga is ír katolikus nevelésben részesült, e személyes kapcsolatnál is érdekesebb azonban, hogyan jelenik meg az emberi tényező az író sci-fi műveiben.

HUMÁN HUMANOIDOK

Függetlenül attól, hogy a kiborg majdnem ember (mint a *Ronin* címszereplője, akinek tulajdonképpen csak a végtagjait pótolják mesterséges szervek), emberi tudattal rendelkező mesterséges lény (mint az ebben az értelemben átmenetet jelentő *Robotzsaru*), vagy már csak nyomokban tartalmaz bármi emberit (mint a *Négyes Egység*: egy droid zavaros, beprogramozott emberi emlékekkel), a Miller-i gépmember legfontosabb tulajdonságai éppen azok, amik ember mivoltából következnek. A technika superhőssé, félistenné avathatja őket, tudatuk azonban alig változik, vágyaik és céljaik is azonosak (még Alex Murphy-t is csak ideiglenesen lehet átprogramozni, és a Terminátorok ellen küzdve sem hallgat a szirénhangokra, hogy atyáként/istenként a gyilkos robotok élére álljon). Akárcsak a *Szárnyas fejedelmű* híres tétőjelenetében, a mesterséges ezekben az esetekben is valószínűbb bizonyul a valódinál (emberibb egy átlagos embernél), viszont Scott filmjével ellentétben ekörül nincs sok kérdőjel, homályos utalás, elidegenítő effektus: a kiborg képeségei vetekedhetnek Supermanével is, jelleme legbelül akkor is fájóan emberi marad, beleértve a jó és rossz tulajdonságokat egyaránt.

A fentiek alól látszólag éppen a *Hard Boiled* jelenti a nagy kivételt, több szempontból is, ám összességében ez a látszat is leginkább a mini-sorozatot meghatározó *túlzás* számlájára írható. Az *in medias res* kezdés után párhuzamos történetstruktúrákon érkező információk folyamatos adagolásából kibontakozó alaphelyzet szerint az aránytalan reakciókra hajlamos (értsd: hullahegyek tömegét és természeti katasztrófával felérő károkat maga után hagyó) *Négyes Egység* a rabszolgasorban tartott robotok utolsó reménye az önállósodásra, az elkorcsosult emberi fajtól való leválásra,

„Ugyanúgy vágyak vezérlik és kételyek kínozzák”

(Frank Miller: *Hard Boiled*)

éppen pusztító ereje és elpusztíthatatlansága miatt. Az otthon és a munkában egyaránt más identitású, önmagát (több embernek képzelő Négyes Egységgel elvben nehéz azonosulni, pedig az olvasónak éppen csak tekintettel kell(ene) lenni arra, hogy ő nem az úgynevezett normális, hanem a zavart lelkű polgár végtelenen torz tükörképe, aki belső és külső konfliktusaira egyaránt erőszakkal reagál (mint például az olcsó kábítószer használó, majd utcán randalírozni kezdő suhancok a magyar települések utcáin).

Sokat elmond az is, melyik szereplő nevezhető ebben a történetben a legkevésbé emberinek, egyszersmind a legkevésbé vitriollal ábrázoltnak: a Barbara nevű android, aki ugyan embert öl a robotfelkelés sikere érdekében, viszont annak iszonyú kudarcát látva végül öngyilkosságot követ el, ami egyben az abszurditás agresszív képregény egyetlen megindítóan nevezhető (nem melleleg gyakorlatilag erőszakmentes) képsora is. A „valódi” emberek egy-két kivételtől eltekintve statiszták a *Hard Boiled*-ben, és még a kivételek sem feltűnően rokonszenvesek (sőt). Miller ezzel együtt nem idealizálja a kiborgokat és robotokat, bár a legfontosabb elem ebben is minden bizonnyal az emberi tényező: a *Ronin* önfejlesztő mesterséges intelligenciája, Virgo organikus lény létére egy embertől mentes jövő létrehozásán fáradozik, akárcsak a Terminátorok. A rideg, számításokra hivatkozó, sablonos robot-/mesterségesintelligencia-karakter azonban még ezekben az esetekben sem jellemzi a szerző figuráit, az ő HAL-verzióját (Virgo egyik ihletője minden bizonnyal a *2001: Űrodüsszeia* udvarias, kimért hangú mesterséges gyilkosa) tulajdonképpen ugyanúgy vágyak vezérlik és kételyek kínozzák, mint a protagonista kiborgokat, vagy éppen a valódi embereket. A Miller-i gépmember talán már nyomokban sem biológiai eredetű, ám érzései, gondolkodása még ekkor és ettől sem lép át másik tartományba.

SZÁJBERGYEREK NEM KÉR BOCSÁNATOT

A *Hard Boiled* és Frank Miller egyéb korai tudományos-fantasztikus művei azonban nem csak a robotos klisék kreatív variációjaként és kiforgatásaként figyelemre méltók. Többek között azért is, mert Miller ezekben a munkáiban (is) sűrű hálót sző „külső” (más alkotókra-alkotásokra vonatkozó) és „belső” (saját, korábbi alkotásokra vonatkozó)

utalásokból, melyek egyszerre jelennek meg az olvasó számára sajátos geggyűjteményként és külön értelmezési keretként. Előbbiek körében például a „Stallone”, „Eastwood” és „Norris” autómárka-nevek nem igényelnek különösebb magyarázatot, ahogy az sem, mi keresnivalójuk van egy egyszemélyes harci gépezetről szóló történetben, a Willeford vezetéknev felbukkanása viszont már feltételez némi irodalmi előtanulmányt a befogadó részéről (Charles Willeford a modern *hard-boiled* krimik fontos alakja, többek között a *Miami Blues* és a *Cockfighter* szerzője, akiről Huber Zoltán írt kiváló cikket a *Filmvilág* 2020/05. számába *Florida, nancsok, kemény arcok* címen).

A *Hard Boiled* önfeledten gúnyolódik a nyolcvanas évek végének, kilencvenes évek elejének tárgyi és vizuális kultúráján, gúnyosan átértelmezve csaknem minden ismertebb emblémát, szlogent, figurát és logót (különös előszeretettel a Disney-hez és a Simpson családhoz kapcsolódóakat), de már az is beszédes, mennyi jelképet szerepeltet Darrow a képeit betöltő embertömegeken (és mennyire nem jelentenek ezek – például egy-egy sajátos megjelenésű kereszt – érdemben semmit azok viselői számára, ahogy persze sokak számára ma is csak egyszerű kiegészítőként funkcionálnak).

Nem konkrét utalás, viszont annál izgalmasabb, hogyan jelenik meg Philip K. Dick egyszerre paranoid és profetikus szemlélete Miller ötleteiben (túl a már többször említett *Szárnyas fejvadász* Dick-adaptációjának nyilvánvaló hatásán). Ilyen például a „látszatélet”, vagyis az a koncepció, hogy valaki állandó megtévesztése érdekében az érintett személy életének szinte minden aspektusát meghamisítják, így akár a családi élete is pusztán hazugság díszletekkel, kellékekkel és színészekkel. Ez a motívum megjelenik már a Dick-novellán alapuló, 1990-es *Emlékmásban* is, legismertebb változata azonban a *Truman Show* (1998), aminek számtalan fontos előzménye (például egy 1989-es *Alkonyzóna*-epizód) között megtalálható Dick *Kizökkent idő* című, 1959-es regénye is.

És ha Verhoeven *Robotzsaruja* akaratlanul is köztes állomás a *Ronin* és a *Hard Boiled* között, nem nehéz Miller munkásságának ebben a vonulatában felfedeznünk a szellemi hidat Dick életműve és a *Mátrix* (1999) között – pél-

dául abban az elképzelésben, hogy a *RoboCop Versus The Terminator* Robotzsarujának tudata az egyik lehetséges jövőben a Terminátorok rendszerében, önmagát másoló programként (ha úgy tetszik, számítógépes vírusként) éli túl a fizikai megsemmisülést, míg újra képes nem lesz legyártani önmagát és az emberek küzdelmének élére állni.

De bármennyire is gazdag a Miller jegyzte sci-fi képregények szellemi háttere a legkülönfélébb szempontokból nézve, két körülmény mindentől függetlenül különleges alkotássá teszi őket. Az egyik a művek közötti belső összefüggés, ami egyaránt tetten érhető konkrét utalásokban (például a Carl Seltz név felbukkanása eltérő univerzumokban játszódó opuszokban) és a szerző gondolkodásmódjának fent részletezett következetességében. Még lényegesebb azonban az a már-már triviális tény, hogy a *Hard Boiled* és társai – a szó szoros értelmében véve is – mocskosul szórakoztató alkotások, amik nem véletlenül kerültek kultuszba, és a megfilmesítésükről szóló hírek sem ok nélkül reppennek fel időről időre. Még az iparismunkaként vállalt *Robotzsaru*-folytatások képregény-változatai (melyekhez Miller csak a nevét és a forgatókönyve eredeti verzióját adta) sem feltétlenül rosszak a maguk módján, a *RoboCop Versus The Terminator*, a *Ronin* és – főleg – a *Hard Boiled* pedig már kifejezetten élvezetes, többnyire a szemet és agyat egyaránt kényeztető munkák, amikre okkal lehet büszke a szerzőjük.

Persze nem mindegyik mű azonos színvonalú (érezhető, mi saját koncepció és mi készült más művészek víziójához alkalmazkodva), és az egyes műveken belül is akadnak egyenetlenségek (például a minden szempontból kiemelkedő *Ronin* vége némileg zavaros), ám az összkép így is kifejezetten meggyőző. Ha valamit fel lehet hozni ezekkel az alkotásokkal szemben, akkor az a sokat emlegetett túlzás, azaz, hogy Millerék nyilvánvalóan nincsenek különösebben tekintettel az olvasó érzékenységére és legkevésbé sem kénye- rük a politikai korrektség (szex, erőszak, ezek kombinációja, meredek témák és ötletek... nem sok tabu marad érintetlenül) – bár mai szemmel még ebben is van valami imponáló. Valaki végre a *cyberpunk* szóösszetétel második felét is komolyan vette. •